

du. II. Abdülhamid, bazı devlet adamlarıyla birlikte Ârifî Paşa'ya da lâyiha hakkındaki görüşlerini sordu. O da lâiyhayı tasvip etmediğini bildirdi. Bunun üzerine, Hayreddin Paşa azledildikten sonra, "başvekil" unvanıyla sadârete getirildi (9 Şâban 1296/29 Temmuz 1879). Aslında Hayreddin Paşa'nın azlinin en önemli sebebi İngiliz elçisinin baskıları idi. Tunuslu Hayreddin Paşa'yı liberal görüşlü ve kendi politikalarına yakın gören İngiliz elçisi Layard, kabinedeki İngiliz aleyhtar kimseleri azlettirmek istiyordu; hatıra tekrar Midhat Paşa'yı sadârete getirmenin yollarını arıyordu. II. Abdülhamid, İngiliz elçisinin 17 Temmuz 1879 tarihli mufassal lâyihasına, 23 Temmuz'da Hayreddin Paşa'yı azletmekle cevap verdi. 29 Temmuz'da başvekilliğe getirilen Ârifî Paşa'dan pek şikâyetçi olmayan Layard'ın asıl amacı İngiliz taraftarı bir hükümetin kurulmasını sağlamaktı. Bu yolla, daha sonra "Ermeni meselesi" haline dönüşecek olan "Anadolu ıslahatı" konusunda istediklerini yaptırmayı ümit ediyordu. II. Abdülhamid ise bu durumu çok iyi bildiğinden, sık sık hükümet değişikliği yaparak hem İngilizler'e daha fazla taviz verilmesini önüyor, hem de zaman kazanmaya çalışıyordu.

Ârifî Paşa başvekillikte bulunduğu süre içinde, başta Ermeni meselesi olmak üzere, Berlin Antlaşması'nın ortaya çıkardığı Yunan ve Karadağ sınırı konularıyla da meşgul oldu. İngiliz entrikalarının arttığı bir sırada Mahmud Nedim Paşa'nın Dahiliye Nezâreti'ne getirilmesine karşı çıkması bahane edilerek iki ay yirmi gün sonra 18 Ekim 1879'da azledildi. Yerine Adliye Nâzırı Küçük Said Paşa tayin edildi.

Ârifî Paşa'nın azline asıl sebep olarak reformlar konusunda bütçeden hiçbir fon ayırmamış olması gösteriliyordu. Diğer taraftan Maliye Nâzırı Zühdü Efendi hazineye gelir sağlamak için gümrük gelirleriyle vasıtalı vergilerin belli bir süre bütün bankaların katılacağı bir yönetime verilmesini veya yabancı bir kuruluşun idaresine bırakılmasını teklif etmişti. İngilizler'in tekliflerinden daha tehlikeli olan bu tezi savunanları hiyanetle itham eden padişah, Ârifî Paşa hükümetinin de ıslahat konusunda yetersiz olduğunu ileri sürerek bu hükümeti devretti. Yeni kabinede Layard'ın hiç sevmeyişi Gazi Osman Paşa, Said Paşa, Münif Efendi gibi kimseler yer alırken Ârifî Paşa da Said Paşa kabinesinde Şûrâ-yı Devlet reisliğine tayin edildi. Said

Paşa'nın ikinci defa başvekkâlele tayininde ise bu görevinden istifa etti (1880), kendisine 15.000 kuruş mâzûliyet maaşı bağlandı. Bir süre sonra üçüncü defa Viyana sefaretine tayin edildiyse de (1882) gitmesi ertelendi. Ahmed Vefik Paşa'nın ikinci başvekilliği sırasında tekrar Şûrâ-yı Devlet reisliğine ve Said Paşa'nın sadârete tayini üzerine de üçüncü defa Hariciye Nezâreti'ne tayin edildi (1882). 1883'te gümüş imtiyaz madalyası verilen ve 1884'te 30.000 kuruş mâzûliyet maaşı tahsis edilen Ârifî Paşa, devlet ve II. Abdülhamid'in politikası aleyhine yazı yazan Fransız Gabriel Charne'a cevap vermek istemesi sebebiyle hakkında çıkarılan dedikodular yüzünden Hariciye Nezâreti'nden azledildi. Ancak Kâmil Paşa'nın sadâretinde üçüncü defa Şûrâ-yı Devlet reisliğine getirildi (1885). Bu sırada kendisine altın imtiyaz (1886) ve altın Girit madalyaları verildi (1890). Kâmil Paşa'nın sadâretten ayrılmasıyla o da görevinden istifa etti (1891).

Ermeni meselesi yüzünden Kâmil Paşa'nın azledilmesinden sonra tekrar sadârete tayin edilmek üzere padişah tarafından saraya davet edildi. Ancak ileri derecede rahatsızlığı sebebiyle padişahın teklifini kabul etmeyen Ârifî Paşa, vükelâ arasında bulundurulup görüşlerinden istifade edilmek üzere Meclis-i Vükelâ âzâlığına tayin edildi (1895). Fakat çok kısa bir süre sonra 5 Ocak 1895 günü müptelâ olduğu veremden kurtulamayarak öldü. Eyüp'te Bostan İskeleyi yakınında bulunan babasının kabri yanına defnedildi.

Ârifî Paşa Arapça, Farsça ve Fransızca bildiği gibi hukuk ve tarihe de âşina, güzel yazı yazan bir kimse idi. Bilhassa diplomatik terimlerin Türkçe'ye çevrilmesinde büyük hizmeti görüldü. Aydın fikirli ve dürüst bir devlet adamı olduğunda birçokları müttetiftir. Herkese karşı iyilik ve insaniyet gösterirdi. Şeref ve haysiyetini daima korumasını bilen Ârifî Paşa, yarım asırlık memuriyet hayatında hiçbir leke almamıştır. Dostlarının hatırı veya ikbalı istikametinde herhangi bir söz söylemez, fikrinde sebat ederdi. Siyasî konularda önemli ölçüde bilgi sahibi olmakla birlikte diplomasi de fazla bir maharet gösterememiştir. Tahsili zamanına göre mükemmel ve edebî kültürü iyi idi. Nitekim yanında yetiştiği ve büyük desteklerini gördüğü Âlî ve Kâmil paşaların kanaatleri, Ârifî Paşa'nın tercümanlıktan öteye geçemediği yönündedir (bk. İbnülemin, s. 977).

Sultan II. Abdülhamid, alafranga piyano çalmakta usta olan Ârifî Paşa'yı sık sık huzuruna çağırarak onunla müzik konularında sohbet ederdi.

Ârifî Paşa yerli nişanlardan başka Avusturya, Fransa, Rusya, İran, Belçika, Prusya gibi pek çok yabancı devlet nişanına da sahipti. Ali Fuat Bey ve Ethem Pertev Paşa ile birlikte Michaud'nun *Histoire des Croisades* adlı eserinin bir kısmını *Emrû'l-acib fî târihi Ehli's-salib* adıyla tercüme ederek yayımlamıştır (İstanbul, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, III, 279-280; Ed. Engelhardt, *Türkiye ve Tanzimat* (trc. Ali Reşâd), İstanbul 1328, s. 393; Said Paşa, *Hâtıra*, İstanbul 1328, I, 32; Kâmil Paşa, *Hâtıra*, İstanbul 1329, I, 7; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 298; Pakalın, *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*, İstanbul 1940, I, 46, 166; a.mlf., "Ârifî Paşa", *İTA*, I, 512-514; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, İstanbul 1965, s. 961-988; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 513; Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı*, İstanbul 1986, s. 43-44, 49-50; M. Tayyib Gökbilgin, "Ârifî Paşa", *İA*, I, 568-570.

CEVDET KÜÇÜK

ÂRİFİ FETHULLAH ÇELEBİ

(ö. 969/1561-62 [?])

Osmanlı hânedanı hakkında
Farsça olarak kaleme aldığı
Şehnâme-i Âl-i 'Osmân adlı eseriyle
tanınan müellif.

Asıl adı Fethullah olup şiirlerinde Ârif ve Ârifî mahlasını kullanmıştır. Çağdaş kaynaklarda babası Derviş Mehmed Çelebi Acem, annesi ise Arap olarak gösterilir. Ancak "Acem'den geldim", "Arap'tan geldim" ifadelerinde olduğu gibi buradaki Acem ve Arap kelimeleri kavim olarak değil birer ülke anlamında kullanılmıştır. Ayrıca, Arapça konuşulduğu için Mısır da Arabistan'a dahil edilmiş olmalıdır. Kendisini Oğuz Ata'nın soyundan getirecek kadar Türklüğünü göstermeye çalışan şeyh İbrâhim Gülşenî'nin kızı olan annesinin de Arap olması mümkün değildir. Kaynaklarda "Elkas Mirza'nın nişancısı olmuştur" (Âlî, vr. 403^a) veya "oldu" (Âşık Çelebi, vr. 165^a) ifadelerine bakılarak Ârifî'nin Elkas Mirza ile birlikte İstanbul'a geldiği ileri sürülürse de bu da doğru değildir. Zira onun, Elkas Mirza'nın geldiği 1547 tarihinden önce İstanbul'da bulunduğunu gösteren kayıtlar vardır. Nitekim Muhyî-i Gülşenî (*Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*, s. 413) 1546 yılında, davetli bulunduğu, son-

radan vezir de olan kapı ağası Haydar Ağa'nın evinde Ârif Çelebi'yi gördüğünü kaydetmektedir. Aynı şekilde 24 Şâban 952 (31 Ekim 1545) tarihli bir arşiv vesikasında da (BA, MAD, nr. 1788) kendilerine para ödenenler arasında Ârifî'nin adı geçmektedir. Babasının da yine devlet hizmetinde çalışan bir kişi olduğu, elçi olarak Elkas Mirza'ya gönderilmiş olmasından anlaşılmaktadır (Ârifî Fethullah Çelebi, vr. 504^a). Babası Derviş Mehmed Çelebi'nin İbrâhim Gülşenî'nin kızı ile Tebriz veya Mısır'da evlendiğine dair kesin bir kayıt bulunmamakla birlikte, baba ve oğulun Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden hemen sonra İstanbul'a gelmedikleri söylenebilir. Çünkü Muhyî-i Gülşenî (*Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*, s. 345-348), I. Selim'in arkasından Mısır'dan İstanbul'a gönderilenler arasında Ârifî Çelebi'nin bulunduğu dair bir açıklamada bulunmaz. İstanbul'a gönderilmemeleri konusunda şefaatte bulunması için İbrâhim Gülşenî'ye başvuranlardan söz edilirken de Ârifî Çelebi'nin adı geçmez. Bütün bunlardan, Ârifî Çelebi'nin babası ile birlikte sonradan İstanbul'a geldiği, yazdığı kasideler sayesinde Kanûnî Sultan Süleyman'la tanışma fırsatı bulduğu ve onun tarafından Osmanlı hânedanı hakkında şehname yazmakla görevlendirildikten başka, bir süre de İstanbul'a gelen Elkas Mirza'nın nişanlılığına tayin edildiği anlaşılmaktadır.

25 akçe ile şehname yazma görevine başlayan Ârifî Çelebi'nin günlüğü, eserinin 20 veya 30.000 beyti tamamlandınca 70 akçeye çıkarıldı ve yazılanları resimlendirmek için de evinde bir minyatür atölyesi (nakkaşane) kuruldu; burada çalışmak üzere nakkaşlar tayin edildi.

Ârifî Çelebi, şimdilik, Osmanlılar hakkında tam bir Farsça şehname yazan şair olarak gözükmemektedir. Daha önce Fâtih Sultan Mehmed tarafından bu işi yapmakla görevlendirilen Şehdî, ömrü vefa etmediği için Farsça şehnamesinden ancak 4000 beyitlik bir bölümü tamamlayabilmişti.

Ârifî'nin, beş cilt olarak planlanan ve hepsi de son derecede güzel minyatürlerle süslenen *Şehnâme-i Âl-i 'Osmân*'ının I. cildi peygamberlere, II. cildi İslamiyet'in doğuşuna, III. cildi eski Türk devletleri ve Selçuklular'a, IV. cildi Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna, V. cildi ise Kanûnî döneminin bir kısmına (1520-1555) ayrılmıştır. Bunlardan günümüze I ve V. ciltlerin tamamı, diğerlerinden sadece son bölümü eksik IV. ile II. ciltten

birkaç minyatür gelebilmiş, III. cilt ise bütünüyle kaybolmuştur. 60.000 beyit tuttuğundan söz edilen *Şehnâme*'nin en büyük bölümünü (yaklaşık 36.000 beyit) "Süleymännâme" adını taşıyan V. cilt oluşturmaktadır. On beş satırlık dört sütun halinde güzel bir nesta'likle yazılmış ve altmış dokuz minyatürle süslenmiş olan bu eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hazine, nr. 1517).

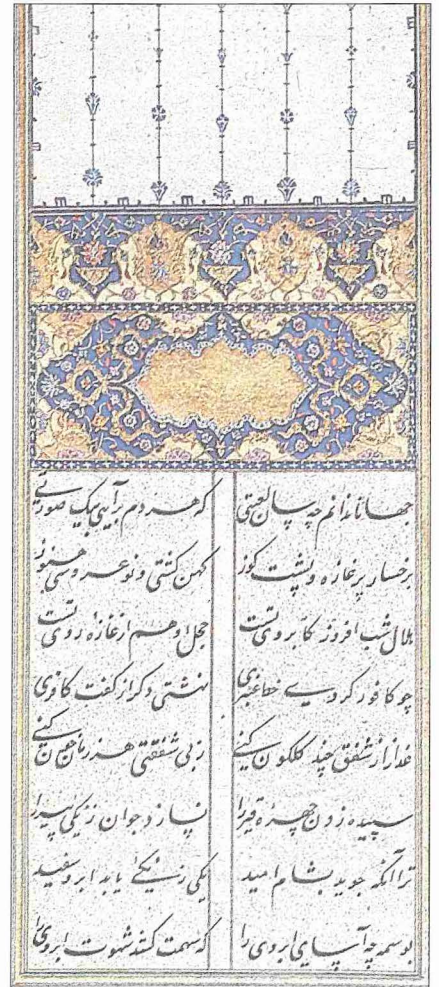
Bölüm bölüm yazarak hükümdara gönderdiğinde bol ihsana da kavuşan Ârifî, başta, sonradan halefi olacak Eflâtûn-i Şîrvânî olmak üzere Nakkaşbaşı Şahkulu tarafından kiskanıldı ve hükümdara kötü bir şair olarak tanıtılmaya çalışıldı ise de bir sonuç elde edilemedi. Çünkü Âşık Çelebi'nin de dediği gibi, bu 60.000 beytin 10.000 hatta 20.000 beyti kötü de olsa geri kalan 50.000 veya 40.000 beyit Ârifî'nin iyi bir sanatkâr olduğunu göstermeye kâfidir. Ârifî'nin, şehnamesini yazarken özellikle Arapça kelimeler kullanmamaya dikkat ettiği de görülmektedir. Nitekim Âşık Çelebi'ye okuduğu 2000 beyitlik bir kısımda sadece birkaç Arapça kelimenin bulunması da bunu göstermektedir.

Ârifî'nin *Şehnâme-i Âl-i 'Osmân* dışında, aynı vezin ve dilde yazılmış, biri 20 Şâban 966'da (28 Mayıs 1559) II. Selim ile kardeşi Bayezid arasındaki savuştan, diğeri vezir Sokullu Mehmed ve Ahmed paşaların 1543'te Pec, 1551'de Lipva, 1552'de Timişvar ve Eğri kalelerinin fetih ve kuşatmalarından bahseden iki eseri daha vardır. Bunlardan ilki *Veķâyî-i Sultân Bâyezîd ma'a Selîm Hân* adını taşıdığı halde ikincisinin adı (*Fütûhât-ı Cemîle*), bundan bahseden müellifler tarafından cümle içinde (vr. 1^a) geçen "fütûhât-ı cemîle" terkininden alınmıştır. Bu ikinci eserde Ârifî'nin adı herhangi bir şekilde geçmemektedir. Ancak kitabın konusunun "Süleymännâme"nin ilgili bölümü ile benzerliği ve bunun da "Süleymännâme"yi süsleyen Ebû Tûrâb el-Hasan el-Hüseynî tarafından resimlenmiş olması, *Fütûhât-ı Cemîle*'nin de Ârifî'ye ait olduğu hususunda herhangi bir şüpheye yer bırakmamaktadır. *Veķâyî-i Sultân Bâyezîd ma'a Selîm Hân*'ın bir nüshası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde (Muzaffer Ozak koleksiyonu, nr. 84), bir diğeri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Revan, nr. 1540), *Fütûhât-ı Cemîle*'nin şimdilik bilinen tek nüshası ise aynı kütüphanede bulunmaktadır (Hazine, nr. 1592).

Ârifî'nin destanı nitelikteki bu eserleri dışında, daha çok edebiyatla ilgili, Âşık Çelebi'ye göre Hâkânî'ye, Âlî'ye göre ise İmam Râzî'nin bir kasidesine naziresi; insanın organları ile ilgili *Şane-mül-hayâl*, atın organları ile ilgili *Feresûl-hayâl* adlarında iki manzumesi ve muamma sanatına dair *Risâle fi'l-mu'ammâ* adlı bir eseri daha vardır. Ancak hepsinin de Farsça olması muhtemel olan bu eserlerin hiçbirisi günümüze kadar ulaşmamıştır. Farsça kadar Türkçe ile de kolay şiir yazan Ârifî'nin, Kanûnî dönemi kumandanlarından Hadım Süleyman Paşa'nın Hint seferini anlatan 2000 beyitlik bir eser daha kaleme aldığı rivayet edilmekteyse de bu eser günümüze kadar gelmemiştir.

Muhtemelen II. Selim'den babası Kanûnî'den gördüğü ilgiyi görmeyen Âri-

Ârifî Fethullah Çelebi'nin *Veķâyî-i Sultân Bâyezîd ma'a Selîm Hân* adlı eserinin ilk sayfası (TSMK, Revan, nr. 1540)

fi'nin 966'da (1558-59) sıla için Mısır'a gittiği ve üç yıl sonra orada öldüğü anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ârifî Fethullah Çelebi, *Şehnâme-i Âl-i 'Os-mân*, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 504^a; BA, MAD, nr. 1788; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 403^a; Muhyî-yi Gülşenî, *Menâ-kıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1982, s. 345-348, 413; Âşık Çelebi, *Meşâ-irü's-suarâ*, vr. 165^a-166^b; Ahdî, *Gülşen-i Şua-râ*, İÜ Ktp., TY, nr. 2604, vr. 84^a-85^b; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 596-598; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1026; Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Âyine-i Zurefâ)*, İstanbul 1314, s. 40; *Sicill-i Osmânî*, IV, 8; *Osmanlı Müellifleri*, III, 116-117; *Hediyetü'l-Ârifîn*, II, 815; Agâh Sırrı Le-vend, *Ğazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ğazavât-nâmesi*, Ankara 1956, s. 31-32; a.m.f., *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 112; Karatay, *Farsça Yazmalar*, s. 60-61, 62; Babinger (Üçok), s. 97-98; Esin Atıl, *Süleymannâme (The Illustrated History of Süleyman the Magnificent)*, Washington 1986, s. 47, 55 vd.; Cornell H. Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in Ottoman Empire the Historian Mustafa Âlî (1541-1600)*, Princeton 1986, s. 30, not 46; Necib Âsım, "Osmanlı Tarihnuvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, II/7 (1327), s. 428-429; Von Hanna Sohrweide, "Dichter und Gelehrte aus dem Osten im Osmanischen Reich (1453-1600)", *Isl.*, sy. 46 (1970), s. 269.

TAHSİN YAZICI

ÂRİFİ HÜSEYİN ÇELEBİ

(ö. 959/1552)

Divan şairi ve hattat.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Hüseyin olmakla beraber şiirlerinde Ârifî mahlasını kullandığından kaynakların pek çoğunda Ârifî Hüseyin şeklinde geçmektedir. Müstakimzâde mahlasının Ârif olduğunu, "Doğrusu budur" diyerek kaydederse de şiirlerinde Ârifî şeklinde geçmektedir. Babası saray hizmetlilerinden olduğu için kendisi de aynı mesleğe girerek "kul taifesi" arasına katıldı. Medrese tahsili yanında şiirle uğraştığı gibi hattatlığa da çalıştı. Sülûs, nesih, rik'a ve divanî yazılarını öğrenerek icâzet aldı. Kapı kullarından iken, Mısır'dan dönen Maktul İbrâhim Paşa'ya sunduğu "Lâmiyye" kasidesinin beğenilmesi üzerine, Anadolu defterdarı Mahmud Çelebi'nin yanında ahkâm tezkirecililiğine tayin edildi. Fakat defterdarla geçinemediği için bir müddet sonra azledildi. Bu muameleye kırılan şair bütün malını mülkünü satıp yol parasından arta kalanını da fakir fukaraya dağıtarak, o sıralarda şöhreti İstanbul'a kadar yayılmış olan Halvetî şeyhi İbrâhim Gülşenî'ye intisap etmek üzere Mısır'a gitti. Uzun süre Gülşenî'nin hizmetinde bulundu. Şeyhinin

ölümü üzerine (942/1535) İstanbul'a döndü. On yıl kadar münzevi bir hayat sürdükten sonra Kanûnî Sultan Süleyman tarafından 15 akçe yevmiye ile si-lâhtar* tayin edildi. Padişaha sunduğu "gül" redifli kasidesi üzerine yevmiyesi artırıldığı gibi şâhinciler kâtipliği ile de mükâfatlandırıldı. Van seferi sırasında beytûlmâl kâtibi oldu. Bir süre sonra İstanbul'da vefat etti. Yakın arkadaşı Edirneli Nazmî vefatına bir mersiye söylemiş ve tarih düşürmüştür.

Bilhassa İbrâhim Gülşenî'ye intisap ettikten sonra tasavvufî şiirler yazan Ârifî, kaynakların belirttiğine göre tarih düşürmede ve kıta* söylemede oldukça başarılı bir şairdir. Şeyhinin vefatına düşürdüğü ve tarih mısraı "mâte kutbü'z-zamân İbrâhîm" olan Farsça kıtası Gülşenî'nin Kahire'deki türbesinin kapısında yazılıdır. Eyüp'teki Defterdar (Mahmud Çelebi) Camii'nin Farsça tarih manzumesi de ona aittir. Aynı zamanda hattat olduğu düşünülürse bu kitabenin hattının da ona ait olması muhtemeldir.

On iki gazeli ile bir terciibend ve bir müseddesini neşreden S. Nüzhet Ergun, yeteri kadar şiiri olmasına rağmen bunların bir divan halinde toplanmadığını, manzumelerinin bazı suarâ tezkireleriyle nazîre mecmualarında kaldığını belirtmektedir. Türkçe ve Farsça şiirleri arasında devrinde en meşhur olanları, Ahmed Paşa'nın ünlü "kasr" ve "güneş" redifli kasidelerine söylediği nazîrelerle "Deryâ-yı ebrâr" nazîresine yazdığı Farsça nazîredir.

Şairi yakından tanıyan ve meclislerinde bulunan Âşık Çelebi onun olgun, hoş sohbet ve iyi ahlâklı bir kimse olduğunu belirterek hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

Devhatü'l-küttâb müellifi Suyolcuzâde, Hüseyin Efendi (Ârifî) maddesinde Çorum'da doğmuş ve I. Mahmud zamanında divan kaleminde çalışmış olan bir hattattan bahsederse de bu aynı isim ve mahlası taşıyan başka bir hattat olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehî, *Tezkire* (G. Kut), s. 295-296; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 166^b-168^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 235-237; Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. T 757, vr. 55^b-56^a; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 598-599; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 179; Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 40-41; *Osmanlı Müellifleri*, II, 306; Ergun, *Türk Şairleri*, I, 82-87; Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1982, s. 451; Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbâr'in Tezkire Kısmı* (doktora tezi, 1978), Atatürk Üniv. Ed. Fak., s. 140-141.

MUSTAFA İSEN

ARİFİYYE

(العريفية)

İbnü'l-Arif

Ahmed b. Muhammed es-Sanhâcî'ye

(ö. 536/1141)

nisbet edilen bir tarikat

(bk. İBNÜ'L-ARİF).

ARİM

(العرم)

Kur'an-ı Kerim'de

Sebe halkının cezalandırıldığı

bildirilen büyük sel baskını sırasında

yıkılan set, baraj.

Arim "set, baraj; büyük sel ve şiddetli yağmur" demektir (*Lisânü'l-'Arab*, "arm" md.). Arimin Sebe vadisinin adı olduğu, tarla faresine arim dendiği, fareler tarafından delinip yıkıldığı için sete bu adın verildiği de nakledilmektedir (Kurtubî, XIV, 285-286). Arim kelimesi eski Yemenliler'de bir yerin özel adı olmaksızın "set" mânâsında kullanılmıştır (Cevâd Ali, VII, 201; *EI*² [Fr.], VI, 549). Kur'an-ı Kerim'de "seylü'l-arim" diye zikredilen (Sebe' 34/16) sel baskını Sebe diyarı ve oranın halkıyla ilgili olduğuna göre burada sözü edilen set, Sebe Devleti'nin eski merkezi olan Me'rib şehri yakınındaki Me'rib su seddi olmalıdır. Bu sedde Sebe Seddi, Arim Seddi de denilmiştir (*İA*, VII, 330).

İlkçağ'larda Arap yarımadasının güney batısında kurulan Sebe Krallığı'nın başşehri Me'rib ve çevresi kurak bir bölge olduğu için bütün ziraî faaliyetler sunî sulamaya bağlı idi. Bu sebeple eski Güney Arapları birçok sulama tesisi yapmışlardı; bunların en önemlisi ise Me'rib Seddi idi.

İlkbaharda yaklaşık on beş gün, yaz sonunda üç hafta olmak üzere yılda iki defa yağış alan bölgede su Ezene (اذنة) vadisinden akmaktadır. Ezene vadisi ise Me'rib ovasına gelmeden önce Belak (بلق) adı verilen iki dağ arasında dar bir geçitten geçmektedir. Buraya yapılacak bir baraj sayesinde ise ova tamamıyla sulanabilecektir. Ancak bu büyük barajdan önce de bölgede çeşitli setler ve su tesisleri inşa edilmiştir. San'a Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, sulama neticesi meydana gelen alüvyonun bazı yerlerde 30 metreye ulaştığını göstermektedir ki bu da bölgede 2700 yıllık bir sulama tarihini ortaya koymaktadır (*EI*² [Fr.], VI, 544).

En eski Sebe kitâbelerinden birinde Yadail Yenûf'un kayaya oyulmuş bazı